

CHUYÊN ĐỀ 11

VIỆC HÀNH QUYẾT TÙY TIỆN, KHÔNG THEO THỦ TỤC TỔ TỤNG

“Mọi người có quyền sống, quyền tự do và an ninh cá nhân”
(Tuyên ngôn toàn thế giới về Quyền con người)

“Không ai bị tước đoạt mạng sống một cách tùy tiện”
(Công ước quốc tế về Các quyền dân sự, chính trị)

Lời giới thiệu

Quyền sống là quyền căn bản và quan trọng nhất trong các quyền con người. Nó chính là cơ sở để bảo đảm tất cả các Quyền con người. Về vấn đề này, Điều 3 Tuyên ngôn toàn thế giới về Quyền con người đặc biệt chỉ rõ rằng: “Mọi người có quyền sống...”

Trong những năm gần đây, cộng đồng quốc tế tăng cường sự quan tâm nhằm thúc đẩy vào bảo vệ các quyền căn bản và đương nhiên nhất của con người, trong đó có quyền sống, vì nhận thấy rằng sự coi thường quyền sống đang lan rộng và đe dọa đến chính cái cốt yếu của xã hội con người văn minh. Nó không còn là một vấn đề hoàn toàn thuộc phạm vi quyền tài phán nội bộ của một quốc gia nữa, mà là một vấn đề quan tâm của cộng đồng quốc tế. Đại hội đồng Liên hợp quốc vào năm 1989 đã thông qua Nghị định thư không bắt buộc thứ hai bổ sung ICCPR trong đó quy định về việc xóa bỏ hình phạt tử hình.

Cách đây hai mươi năm, Đại hội đồng Liên hợp quốc nhìn nhận việc bảo vệ quyền sống chủ yếu dưới góc độ hình phạt tử hình theo quy định của pháp luật. Trong Nghị quyết 2993 (XXIII) ngày 26/11/1968, Đại hội đồng đã khuyến cáo chính phủ ở những nước còn áp dụng hình phạt này phải bảo đảm rằng những người bị kết án tử hình phải được xét xử theo những thủ tục pháp lý thận trọng nhất, với những bảo đảm lớn nhất có thể

được.

Vào năm 1980 vấn đề những vụ thủ tiêu vì mục đích chính trị, cả trong và ngoài khuôn khổ pháp luật, đã trở thành chủ đề nổi bật tại Hội nghị lần thứ sáu của Liên hợp quốc về Phòng ngừa tội phạm và đối xử với người phạm tội, tổ chức tại Caracas, Venezuela. Hội nghị đã lên án “hành động giết và hành quyết các đối thủ chính trị hoặc người bị tình nghi phạm tội của các lực lượng vũ trang, các cơ quan thực thi pháp luật, các cơ quan chính phủ khác, các nhóm bán quân sự và các nhóm chính trị” với sự ủng hộ một cách công khai hoặc ngầm ngấm của các cơ quan hoặc các lực lượng chính thức.

Đại hội đồng Liên hợp quốc đã báo động về những vụ hành quyết tùy tiện, không tuân thủ trình tự tố tụng diễn ra ở nhiều nơi trên thế giới⁽¹⁾. Đại hội đồng thừa nhận sự tồi tệ của hiện tượng giết người vì động cơ chính trị và kêu gọi các quốc gia thành viên tôn trọng, xem như một chuẩn mực tối thiểu, nội dung các Điều 6, 14 và 15 của ICCPR trong đó đề cập đến quyền sống và nhiều hình thức đảm bảo những thủ tục xét xử công bằng và không thiên vị.

Đại hội đồng khuyến nghị các quốc gia thành viên phải coi những thủ tục phúc thẩm là đương nhiên, cũng như xem xét những khả năng ân xá, xoá hay giảm hình phạt tử hình. Một án tử hình chưa thể được phép thực thi nếu chưa kết thúc các thủ tục phúc thẩm và xin ân xá, cũng như chưa dành một khoảng thời gian hợp lý sau khi bản án được thông qua.

Cho đến đầu những năm 1980, Tiểu ban về Ngăn ngừa sự phân biệt đối xử và bảo vệ người thiểu số⁽²⁾ vẫn gắn các vụ hành quyết không tuân thủ trình tự tố tụng với những vụ cưỡng bức đưa đi mất tích; nhưng do số lượng các vụ giết người và hành quyết vì động cơ chính trị ngày càng tăng nên Tiểu ban đã quyết định tách riêng vấn đề hành quyết không tuân thủ trình tự tố tụng và quyền được bảo vệ để nghiên cứu và báo lên Ủy ban Quyền con người từ năm 1982.

Bổ nhiệm một Báo cáo viên đặc biệt

Một bước tiến quan trọng - thể hiện và phản ánh mối quan ngại của cộng đồng quốc tế trước tình hình là khi ECOSOC, trong Nghị quyết 1982/35 ngày 7/5/1982 đã đề nghị

⁽¹⁾ Nghị quyết 35/172 ngày 15/12/1980 của Đại hội đồng Liên hợp quốc.

⁽²⁾ Được Ủy ban Quyền con người thành lập năm 1946 để tiến hành nghiên cứu, đặc biệt theo Tuyên ngôn thế giới về quyền con người, và khuyến nghị lên Ủy ban về việc ngăn chặn sự phân biệt dưới mọi hình thức liên quan đến quyền con người và tự do cơ bản và bảo vệ các nhóm thiểu số về chủng tộc, dân tộc, tôn giáo và ngôn ngữ. Tiểu ban gồm 26 thành viên làm việc theo tư cách cá nhân.

Chủ tịch Ủy ban Quyền con người bổ nhiệm một người có uy tín quốc tế làm Báo cáo viên đặc biệt để “điều tra vấn đề liên quan tới các vụ hành quyết tùy tiện hay không tuân thủ trình tự tố tụng”. Đây là sự bổ nhiệm đầu tiên của Liên hợp quốc cho nhiệm vụ nghiên cứu một loại hình vi phạm Quyền con người cụ thể trên toàn thế giới.

Ông S. Amos Wako, một luật sư và quan chức về quyền con người Kenya được bổ nhiệm làm Báo cáo viên đặc biệt về các vụ hành quyết tùy tiện, không tuân thủ trình tự tố tụng vào năm 1982. Nhiệm vụ của Báo cáo viên đặc biệt về vấn đề này được đình kỳ xem xét lại, gần đây nhất là năm 1990, trong nhiệm kỳ là 2 năm.

Định nghĩa

Trong các báo cáo của mình, Báo cáo viên đặc biệt đưa ra một định nghĩa không chính thức về các vụ tử hình tùy tiện hay không tuân thủ trình tự tố tụng, đó là:

- Sự tước đoạt tính mạng của một người thông qua việc thực hiện một phán quyết theo một thủ tục, trong đó quá trình pháp lý theo quy định và đặc biệt là những cam kết về những đảm bảo tối thiểu quy định tại các Điều 6, 14, 15 của ICCPR, cũng như những bảo đảm an toàn liên quan tới việc bảo vệ quyền của những người chịu hình phạt tử hình đã được ECOSOC thông qua trong Nghị quyết 1984/50 ngày 25/5/ 1984 đã không được tôn trọng.

- Sự tước đoạt tính mạng của một người do việc thực hiện các vụ giết người theo lệnh của một chính phủ, hoặc sự đồng lõa, bao che hay chấp thuận để việc đó được thực hiện mà không qua bất kỳ thủ tục pháp lý hay tư pháp nào.

- Sự tước đoạt tính mạng của một người do lạm dụng hay sử dụng vũ lực quá giới hạn cho phép của những người thực thi pháp luật.

- Sự tước đoạt tính mạng của những thường dân do lực lượng vũ trang hay an ninh thực hiện một cách trái pháp luật trong quá trình chiến tranh hoặc xung đột vũ trang.

Ngoài ra, việc tử hình tùy tiện hay không tuân thủ trình tự tố tụng còn bao gồm những vụ hành quyết hay giết người ngoài phạm vi pháp luật, diễn ra ngoài quá trình pháp lý hay tư pháp, không theo quy định trong pháp luật quốc gia và quốc tế.

Những hiện tượng

Trong báo cáo đầu tiên gửi lên Ủy ban Quyền con người năm 1983, ngài Woko đã ước tính rằng ít nhất có hai triệu người đã chết vì những vụ hành

quyết tùy tiện hay không tuân thủ trình tự tổ tụng trong vòng 15 năm trước đó.

Ở hầu hết các khu vực trên giới đều có tin về các vụ hành quyết, và ở một vài nước, hình thức thi hành các vụ hành quyết là giống nhau. Tất cả các tầng lớp trong xã hội, cũng như các nhóm tôn giáo và người thiểu số đều bị ảnh hưởng. Không chỉ thanh niên, người già và phụ nữ cũng không tránh khỏi bị tác động bởi vấn đề này.

Yếu tố chung ở đây là các nạn nhân đều ở phía đối lập hay chỉ đơn giản được cho là chống đối những người nắm quyền lực hoặc phản đối một vài khía cạnh của chính sách kinh tế hay chính trị hiện hành. Các chính phủ phải chịu trách nhiệm về những vụ hành quyết tùy tiện và không tuân thủ trình tự tổ tụng trái với hiến pháp và pháp luật của quốc gia họ.

Những vụ hành quyết tùy tiện và không tuân thủ trình tự tổ tụng xảy ra thường xuyên nhất ở các quốc gia có xung đột nội địa, trong đó các chính phủ sở tại phải đối chọi với những lực lượng khác ở trong nước, hoặc trong đó các nhóm tôn giáo hay chính trị xung đột với nhau. Đây là một đặc điểm tình hình trong những trường hợp có ban bố tình trạng khẩn cấp, cũng như sau những âm mưu lật đổ chính phủ thành công hoặc không thành công.

Ở những nơi tình hình chính trị căng thẳng, thậm chí không có lệnh về tình trạng khẩn cấp, những vụ giết người kiểu trên vẫn diễn ra, hoặc nhằm thủ tiêu những đối tượng cá nhân, hoặc thông thường hơn là trong các cuộc đình công và biểu tình

Việc sử dụng vũ lực bất hợp pháp hoặc quá giới hạn cho phép của các nhân viên thực thi pháp luật và những trường hợp chết trong nhà tù là hai biểu hiện khác nữa của vấn đề này.

Những vụ hành quyết tùy tiện và không tuân thủ trình tự tổ tụng liên quan mật thiết tới, và thường là hậu quả trực tiếp của các vụ vi phạm Quyền con người nghiêm trọng. Trước khi có những vụ hành quyết như vậy, thường xảy ra tình trạng các cá nhân bị cưỡng bức đưa đi mất tích hoặc bị tra tấn hoặc những hình thức đối xử hay trừng phạt dã man vô nhân đạo hay hạ thấp nhân phẩm, bị bắt và giam giữ tùy tiện. Những vụ hành quyết như vậy cũng xảy ra trong những trường hợp quyền tự do tư tưởng, tín ngưỡng và tôn giáo bị khước từ, và hoặc tình trạng không khoan dung vì lý do chủng tộc, màu da, giới, ngôn ngữ, tôn giáo hay nguồn gốc xã hội diễn ra tràn lan và nghiêm trọng.

Nhiệm vụ, quyền hạn ngày càng mở rộng

Nghị quyết 1982/35 của ECOSOC quy định về nhiệm vụ của Báo cáo

viên đặc biệt nhưng không đưa ra một định nghĩa hay phạm vi quyền hạn rõ ràng của Báo cáo viên đặc biệt. Theo Nghị quyết này, Báo cáo viên đặc biệt có trách nhiệm “điều tra về những vấn đề liên quan tới các vụ hành quyết tùy tiện hay không tuân thủ trình tự tố tụng” và “đệ trình một bản báo cáo tổng hợp lên Ủy ban Quyền con người về tình trạng diễn ra và mức độ của việc thực hiện những vụ hành quyết như vậy, cùng những kết luận và khuyến nghị của mình”. Kể từ năm 1985, nhiệm vụ và quyền hạn của Báo cáo viên đặc biệt được mở rộng để tạo điều kiện cho Báo cáo viên đặc biệt giữ vai trò tích cực hơn. Báo cáo viên đặc biệt được quyền “xử lý có hiệu quả những thông tin tiếp nhận được, đặc biệt trong trường hợp có nguy cơ hoặc sắp xảy ra một vụ hành quyết tùy tiện, không tuân thủ trình tự tố tụng”.

Báo cáo viên đặc biệt sơ bộ đã phân loại hiện tượng các vụ hành quyết tùy tiện, không tuân thủ trình tự tố tụng thành bốn nhóm, đó là những vụ liên quan tới các thủ tục tư pháp hay thủ tục khác; những vụ liên quan tới tình trạng chiến tranh, xung đột vũ trang, hoặc tình trạng khẩn cấp, những vụ liên quan tới việc thực thi luật pháp, và những vụ liên quan đến nhiệm vụ quyền hạn. Thông thường mọi người giới hạn khái niệm về những vụ hành quyết tùy tiện hoặc không tuân thủ trình tự tố tụng ở những hành động hoặc sự bỏ mặc của các chính phủ hoặc các nhân viên của chính phủ thực hiện, nhưng Báo cáo viên đặc biệt cho rằng cần xét đến trách nhiệm của các nhóm phi chính phủ đối với những hành động hay làm ngơ dẫn đến sự tước đoạt tính mạng theo một cách thức tương tự như các vụ hành quyết tùy tiện hoặc không tuân thủ trình tự tố tụng.

Nhiệm vụ quyền hạn của Báo cáo viên đặc biệt được ECOSOC đổi mới trên cơ sở định kỳ, từ đó dần dần xác định được nhiệm vụ quyền hạn qua thực tiễn, và Báo cáo viên đặc biệt đã có thể tiến tới xử lý những trường hợp sau:

1. Những cáo buộc về các vụ hành quyết hoặc những trường hợp chết người xảy ra khi không có những bảo đảm nhằm bảo vệ quyền sống đã được ghi nhận trong nhiều văn kiện quốc tế như: ICCPR (các Điều 4, 6, 7, 14 và 15); Các quy định về chuẩn mực đối xử tối thiểu với tù nhân (Nghị quyết 663C (XXIV) ngày 31/7/1975 và Nghị quyết 2076 (LXII) ngày 13/5/1977 của ECOSOC); Bộ quy tắc ứng xử cho các cơ quan chức thực thi pháp luật (Nghị quyết 34/169 ngày 17/12/1977 của Đại hội đồng); Công ước chống tra tấn và các hình thức đối xử hay trừng phạt dã man, vô nhân đạo hoặc hạ thấp nhân phẩm (Nghị quyết 39/46 ngày 10/12/1984 của Đại hội đồng); Những bảo đảm nhằm bảo vệ các quyền của những người chịu án tử hình (Nghị quyết 1984/50 của ECOSOC) và Những nguyên tắc về

ngăn chặn và điều tra có hiệu quả các vụ hành quyết tùy tiện, không tuân thủ trình tự tố tụng và ngoài khuôn khổ pháp luật (Nghị quyết 1989/65 của ECOSOC).

Những cáo buộc dưới đây nhận được sự quan tâm của Báo cáo viên đặc biệt:

a. Các vụ hành quyết trên thực tế hoặc sắp xảy ra do:

- i. Không tuân thủ trình tự tố tụng
- ii. Có qua xét xử những không có những bảo đảm nhằm bảo vệ các quyền của bị cáo như quy định tại các Điều 14 và 15 của Công ước mà đã đề cập ở trên;

b. Những trường hợp chết người xảy ra do:

- i. Bị tra tấn hoặc đối xử dã man, vô nhân đạo, hoặc hạ thấp nhân phẩm trong quá trình giam giữ.
- ii. Bị lạm dụng vũ lực của cảnh sát, quân đội hoặc các lực lượng của chính phủ hoặc do chính phủ uỷ nhiệm.
- iii. Các cuộc tấn công của các nhóm bán quân sự có sự chỉ đạo chính thức.
- iv. Các cuộc tấn công của các cá nhân hoặc các nhóm bán quân sự không có sự chỉ đạo trực tiếp, nhưng lại có hành vi thông đồng, hoặc đồng lõa.

2. Ngoài ra, Báo cáo viên đặc biệt điều tra các trường hợp bị cáo buộc có nguy cơ bị giết bởi:

- i. Các nhân viên cảnh sát, quân đội hoặc thành viên của các lực lượng chính phủ hay chính phủ uỷ nhiệm khác.
- ii. Các cá nhân, các nhóm bán quân sự có sự chỉ đạo chính thức hoặc hành động có sự thông đồng hoặc đồng lõa.

Báo cáo viên đặc biệt tiếp nhận một số lượng lớn và ngày càng tăng các đơn tố cáo, thư, báo cáo và các tài liệu thông tin từ khác các chính phủ, tổ chức phi chính phủ và các cá nhân. Những tài liệu đó cung cấp những thông tin về các vụ hành quyết tùy tiện hoặc không tuân thủ trình tự tố tụng đã xảy ra. Tất cả các thông tin đó đều được Báo cáo viên đặc biệt thẩm tra và phân tích.

Báo cáo viên đặc biệt có nhiều cách thức chính để thực hiện nhiệm vụ quyền hạn của mình, cụ thể như sau: Thứ nhất, gửi những khiếu tố về các vụ hành quyết tùy tiện, hoặc không tuân thủ trình tự tố tụng tới các chính phủ liên quan và yêu cầu cung cấp thông tin, đặc biệt là thông tin về các cuộc điều tra chính thức, thủ tục xét xử, và việc khởi tố và trừng phạt những kẻ chịu trách nhiệm về những vụ giết hại đó. Thứ hai, trong trường hợp có nguy cơ xảy ra hoặc sắp xảy ra các vụ hành quyết, Báo cáo viên đặc

biệt gửi điện hoá tốc cho các chính phủ liên quan, yêu cầu tuân thủ những chuẩn mực quốc tế đã được đề cập ở trên. Thứ ba, Báo cáo viên đặc biệt đi thăm các quốc gia theo lời mời của chính phủ các nước này, để xem xét đánh giá các cáo buộc về những vụ hành quyết tùy tiện, không tuân thủ trình tự tố tụng. Thứ tư, Báo cáo viên đặc biệt tham gia các cuộc hội thảo hay hội nghị về lĩnh vực của mình nhằm nâng cao nhận thức của các chính phủ và các tổ chức phi chính phủ về vai trò của Báo cáo viên đặc biệt. Thứ năm, Báo cáo viên đặc biệt cũng tổ chức các cuộc họp chung để nghe báo cáo về những trường hợp cụ thể. Ví dụ, Báo cáo viên đặc biệt thường xuyên tổ chức các cuộc họp chung với Nhóm công tác đặc biệt gồm các chuyên gia ở Nam Phi.

Cuối cùng, Báo cáo viên đặc biệt thường xuyên gặp đại diện của các chính phủ để thảo luận về hiện tượng này nói chung, cũng như về các trường hợp cụ thể.

Những trả lời của các chính phủ theo yêu cầu của Báo cáo viên đặc biệt là rất đa dạng, từ những thông tin chi tiết về các trường hợp cụ thể đến những trường hợp từ chối hoàn toàn. Trong khi ngày càng có nhiều chính phủ hợp tác với Báo cáo viên đặc biệt, thể hiện qua việc phúc đáp những yêu cầu của Báo cáo viên đặc biệt, thì nhiều thông báo của Báo cáo viên đặc biệt vẫn chưa được trả lời.

Báo cáo của Báo cáo viên đặc biệt

Báo cáo viên đặc biệt, căn cứ vào những Nghị quyết được ECOSOC và Ủy ban Quyền con người thông qua, hàng năm đệ trình một bản báo cáo trình bày về các hoạt động của Báo cáo viên đặc biệt, thông báo về những cáo buộc liên quan các vụ hành quyết tùy tiện hay không tuân thủ trình tự tố tụng cho các chính phủ liên quan, trích yếu văn bản trả lời của các chính phủ, đồng thời phân tích tình hình về các vụ hành quyết tùy tiện hay không tuân thủ trình tự tố tụng cho các chính phủ liên quan, trích yếu những văn bản trả lời của các chính phủ, đồng thời phân tích tình hình về các vụ hành quyết tùy tiện hay không tuân thủ trình tự tố tụng, cũng như những kết luận và khuyến nghị về vấn đề này của Báo cáo viên đặc biệt. Ủy ban Quyền con người thảo luận công khai bản báo cáo của Báo cáo viên đặc biệt tại phiên họp thường niên, trong đó đại diện của các chính phủ và các tổ chức phi chính phủ tích cực tham gia. Cho đến nay, các cuộc họp như vậy luôn dẫn đến việc thông qua một nghị quyết về chủ đề liên quan.

Sự phối hợp

Ủy ban Quyền con người, thông qua các hoạt động của Báo cáo viên đặc biệt, phối hợp các nỗ lực của mình với bộ phận phòng chống và kiểm soát tội phạm và các Hội nghị định kỳ của Liên hợp quốc về ngăn chặn tội phạm và đối xử với người phạm tội. Các Hội nghị này cũng xem xét tới các vấn đề các vụ hành quyết tùy tiện, không tuân thủ trình tự tố tụng và ngoài khuôn khổ pháp luật. Trong thành phần của Ban Thư ký Liên hợp quốc, Trung tâm Quyền con người ở Geneva hợp tác chặt chẽ với Bộ phận tư pháp hình sự và ngăn chặn tội phạm thuộc Trung tâm Phát triển xã hội và các vấn đề nhân đạo của Liên hợp quốc ở Vienna.

Sự phúc đáp

Hầu hết các cộng đồng đều đã từng phải chịu hoặc chứng kiến những vụ thảm sát và ám sát cá nhân. Báo cáo viên đặc biệt về những vụ hành quyết tùy tiện hay không tuân thủ trình tự tố tụng hàng năm phải xử lý một số lượng ngày càng tăng các đơn khiếu tố đề nghị ngăn chặn việc thi hành án tử hình, và những báo cáo về các vụ giết người và các vụ thi hành án tử hình. Trong các báo cáo, Báo cáo viên đặc biệt phân tích một xu hướng phổ biến. Ở một số nước, vẫn có những ngoại lệ pháp luật, điều này làm giảm hiệu quả những bảo đảm quyền sống được quy định trong luật pháp và hiến pháp quốc gia. Ở một số quốc gia, việc tăng số loại tội phạm có thể bị tử hình; việc đẩy nhanh các thủ tục xét xử, việc áp dụng quy định hồi tổi theo luật mới, những hành động trực tiếp chống những người bị tình nghi là tội phạm... là những biện pháp được thực hiện nhằm kiểm soát tỷ lệ tội phạm ngày càng tăng nhưng đã làm giảm sự tôn trọng quyền sống.

Ở một vài quốc gia, vẫn còn có một khoảng cách lớn giữa những bảo đảm trong luật pháp và hiến pháp đối với quyền sống với tình hình trên thực tế... Có nhiều trường hợp mà luật pháp quốc gia còn xung đột với các công ước quốc tế về quyền con người, vì vậy vẫn để ngỏ cánh cửa cho các vụ hành quyết tùy tiện hay không tuân thủ trình tự tố tụng. Trong nhiều trường hợp khác, các vụ hành quyết vẫn xảy ra, mặc dù luật đã quy định tại tất cả những biện pháp bảo vệ cần thiết.

Trong những năm gần đây, hiện tượng “chết tập thể” trở thành vấn đề nổi bật nhất. Cho dù những nhóm cực đoan chịu trách nhiệm về các vụ giết người hành động độc lập hay được sự ủng hộ, khoan dung hoặc thông đồng của các chính phủ thì cũng không thay đổi thực tế theo cách nhìn của Báo cáo viên đặc biệt là các chính phủ có nhiệm vụ và trách nhiệm thấy rằng quyền sống phải được bảo đảm và bảo vệ trước bất cứ ai có dã tâm xâm phạm quyền đó.

Hành động

Báo cáo viên đặc biệt chỉ ra rằng, có một biện pháp mà các chính phủ có thể thể hiện cho thấy họ muốn xoá bỏ tình trạng hành quyết tuỳ tiện hay không tuân thủ trình tự tố tụng là tiến hành điều tra kỹ lưỡng, thẩm vấn, khởi tố và trừng phạt những người phạm tội.

Hầu hết các quốc gia đều có các hệ thống hành pháp, tư pháp và lập pháp để điều tra về nguyên nhân chết trong những trường hợp không tự nhiên, không bình thường hoặc đáng nghi ngờ. Tuy nhiên, trong những trường hợp chết do cảnh sát, quân đội, hay những cơ quan thực thi pháp luật, hoặc những người được bảo vệ gây ra, thì ở nhiều quốc gia nếu không có sự tham gia của Báo cáo viên.

Báo cáo viên đặc biệt khuyến nghị rằng cần phải thiết lập các chuẩn mực quốc tế nhằm đảm bảo rằng có thể tiến hành các cuộc điều tra vào tất cả các trường hợp chết đáng nghi ngờ và đặc biệt là những trường hợp do các cơ quan thực thi pháp luật gây ra. Cần tiến hành các cuộc điều tra kịp thời, khách quan và kỹ lưỡng nguyên nhân và cách thức chết.

Các bên nguyên đơn, nhân chứng và các điều tra viên cùng gia đình họ phải được Nhà nước bảo vệ một cách tối đa. Gia đình của các nạn nhân và luật sư bào chữa có thể được tham gia vào quá trình tố tụng và có quyền tiếp cận thông tin, và những chứng cứ tìm được cần được công bố công khai.

Thông qua những nỗ lực của các cơ quan Liên hợp quốc và các tổ chức phi chính phủ, ECOSOC đã có một bước tiến quan trọng trong năm 1989 khi thông qua Nghị quyết 1989/65 ủng hộ “những nguyên tắc về ngăn chặn và điều tra có hiệu quả các vụ hành quyết tuỳ tiện, không tuân thủ trình tự tố tụng và ngoài khuôn khổ pháp luật”, theo khuyến nghị của Ủy ban về Phòng chống và kiểm soát tội phạm của Liên hợp quốc. Trong Nghị quyết này, ECOSOC đã khuyến nghị các chính phủ cần xem xét áp dụng các nguyên tắc này vào luật pháp và quy định quốc gia, và nâng cao nhận thức của các quan chức thực thi pháp luật, cán bộ tư pháp, quân nhân, luật sư, cũng như nhân viên của các cơ quan hành pháp và lập pháp và công chúng nói chung về những nguyên tắc này.

Bên cạnh đó, Liên hợp quốc đã phát hành một cuốn sách về việc ngăn chặn và điều tra hiệu quả các vụ hành quyết tuỳ tiện, không tuân thủ trình tự tố tụng và ngoài khuôn khổ pháp luật. Cuốn sách bao gồm cả những chỉ dẫn chi tiết cho việc phân tích vấn đề. Cuốn sách này được chuyển thể phần lớn từ “Nghị định thư Minnesota”, và là kết quả của những nỗ lực hợp tác của một nhóm chuyên gia quốc tế về giám định pháp y, luật sư, các chuyên gia về quyền con người và nhiều chuyên gia khác theo sáng kiến

của Ủy ban Các luật sư quốc tế về quyền con người Minnesota.

Các chương trình đào tạo về quyền con người cho các thẩm phán, kiểm sát viên và cán bộ thực thi pháp luật, và sỹ quan quân đội hiện đang được Trung tâm Quyền con người tổ chức ở một số nước cũng như ở cấp khu vực. Trung tâm cũng cung cấp dịch vụ tư vấn để trợ giúp các chính phủ giải quyết những vấn đề về quyền con người nghiêm trọng ở nước họ.

Báo cáo viên đặc biệt lưu ý tới nhu cầu của các nước vừa ra khỏi giai đoạn cai trị độc tài cần có sự trợ giúp của quốc tế để lấy lại sự tôn trọng về quyền con người, đặc biệt là quyền sống. Trong các khuyến nghị của mình, Báo cáo viên đặc biệt đề nghị các chính phủ nhấn mạnh tới tầm quan trọng của quyền sống trong quá trình đào tạo các cán bộ thực thi pháp luật. Các chính phủ cũng cần:

- Phê chuẩn các văn kiện quốc tế về Quyền con người, chẳng hạn như ICCPR và Nghị định thư không bắt buộc bổ sung của Công ước này; và Công ước chống Tra tấn và các hình thức đối xử hay trừng phạt dã man, vô nhân đạo hay hạ thấp nhân phẩm

- Rà soát lại các đạo luật và quy định để thực hiện các biện pháp phòng ngừa mạnh mẽ hơn với trường hợp chết người do hậu quả của việc sử dụng vũ lực trái pháp luật hoặc quá giới hạn cho phép của các cán bộ an ninh, viên chức thực thi pháp luật và các quan chức khác của chính phủ.

- Xem xét lại bộ máy điều tra về những trường hợp chết người còn nghi ngờ, từ đó có thể tiến hành các cuộc điều tra khách quan và độc lập, với những phân tích đầy đủ.

- Rà soát lại những thủ tục xét xử, đặt biệt là những thủ tục của một số toà án nhằm bảo đảm rằng có những biện pháp bảo vệ đầy đủ đối với các quyền của bị cáo.

Báo cáo viên đặc biệt cũng đề nghị các chính phủ và các tổ chức quốc tế nỗ lực hơn nữa, cũng hành động thông qua các chương trình trợ giúp nhằm phục hồi hoặc nâng cao mức độ tôn trọng Quyền con người.

Nhận thức toàn cầu

Sự thay đổi có ý nghĩa trong thập kỷ qua chính là ở nhận thức của người dân. Bức màn che đậy sự bí mật và lừa dối về các vụ hành quyết tùy tiện và không tuân thủ trình tự tố tụng đã được vén lên, và thế giới nhận thức được điều mà trước đây chưa bao giờ biết, đó là bản chất, phạm vi và những kẻ trực tiếp gây ra những vụ giết người, cho dù những vụ giết người đó là kết quả của những hành động trực tiếp của chính phủ, do các nhân viên chính phủ, hoặc do các nhóm ngoài sự kiểm soát của chính phủ thực

hiện với sự hậu thuẫn các cơ quan có thẩm quyền.

Những vụ hành quyết tùy tiện và không tuân thủ trình tự tố tụng vẫn tiếp tục diễn ra và không dễ gì ngăn chặn được. Tuy nhiên, sức mạnh của công luận và sự gia tăng hành động quốc tế - những nỗ lực chung, bền bỉ của các cơ quan Quyền con người của Liên hợp quốc, khu vực và quốc gia, và các tổ chức phi chính phủ - đã cho thấy việc tùy tiện tước đoạt tính mạng của con người bất chấp những chuẩn mực quốc tế về quyền con người sẽ ngày càng trở nên khó khăn, và những kẻ chịu trách nhiệm sẽ không dễ dàng thoát khỏi sự trừng phạt.

Làm thế nào để chuyển thông tin hay kháng nghị tới Báo cáo viên đặc biệt?

Mọi cá nhân, nhóm, tổ chức có thông tin đáng tin cậy về thực trạng các vụ hành quyết tùy tiện hay không tuân thủ trình tự tố tụng; các vụ hành quyết sắp thực thi hoặc các trường hợp có nguy cơ hoặc đe dọa giết người điều có thể gửi những thông tin đó cho Báo cáo viên đặc biệt qua bưu điện, thư điện tử, telex hoặc fax. Ngoài những thông tin cơ bản như tên đầy đủ của nạn nhân, ngày, địa điểm xảy ra sự việc... khiếu tố cần có phần mô tả về các tình tiết của vụ giết người hoặc án tử hình, và cơ sở cũng như chứng cứ của người làm chứng hoặc nêu ra được người bị tình nghi là phạm tội.

Địa chỉ gửi thư:

Báo cáo viên đặc biệt về Các vụ hành quyết tùy tiện hay không tuân thủ trình tự tố tụng.

Trung tâm Quyền con người
Văn phòng Liên hợp quốc tại Geneva
1211 Geneva 10, Thụy Sĩ
Telex: 412962, Fax: 7339879

Nguyên bản tiếng Anh:
“Extrajudicial Summary or Arbitrary Executions”
(Fact Sheet No.11/Rev.1)

